

Tomasz Aniakiewicz
Radca prawny

Kancelaria Radców Prawnych "Aniakiewicz i Partnerzy" sp. p. z siedzibą w Poznaniu

ul. Św. Wojciech 25/2

61-749 Poznań

Prawne aspekty zwalczania chorób zakaźnych ryb w Polsce

I. Postępowanie w razie stwierdzenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt akwakultury

1. Choroby zakaźne zwierząt akwakultury podlegające obowiązkowi zwalczania z urzędu (*podział istotny z punktu widzenia czynności podejmowanych przez powiatowego lekarza weterynarii w przypadku stwierdzenia wystąpienia choroby zakaźnej*):
  - a) choroby egzotyczne:
    - Epizootyczna martwica układu krwiotwórczego (Epizootic haematopoietic necrosis - EHN);
    - zakaźny zespół owrzodzenia (Epizootic ulcerative syndrome - EUS);
    - bonamioza (Bonamia exitiosa);
    - perkinsoza (Perkinsus marinus);
    - mikrocytoza (Microcytos mackini);
    - zespół Taura (Taura syndrome);
    - choroba żółtej głowy (Yellowhead disease);
  - b) choroby nieegzotyczne:
    - wirusowa posocznica krwotoczna (Viral haemorrhagic septicaemia - VHS);
    - zakaźna martwica układu krwiotwórczego ryb łososiowatych (Infectious haematopoietic necrosis - IHN);
    - zakażenie herpeswirusem koi (Koi herpes virus - KHV);
    - zakaźna anemia łososi (Infectious salmon anaemia - ISA);
    - marteilioza (Martellia refringens);
    - bonamioza (Bonamia ostreae);
    - zespół WSS (White Spot Syndrome).
2. W przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt, w szczególności, w przypadku zwierząt akwakultury, podwyższonej ich śmiertelności, posiadacz zwierzęcia **jest obowiązany do**:
  - a) niezwłocznego zawiadomienia o tym organu Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższego podmiotu świadczącego usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej albo wójta (burmistrza, prezydenta miasta),
  - b) pozostawienia zwierząt w miejscu ich przebywania i niewprowadzania tam innych zwierząt;
  - c) uniemożliwienia osobom postronnym dostępu do pomieszczeń lub miejsc, w których znajdują się zwierzęta podejrzane o zakażenie lub chorobę, lub zwłoki zwierzęce;
  - d) wstrzymania się od wywożenia, wynoszenia i zbywania produktów, w szczególności mięsa, zwłok zwierzęcych, środków żywienia zwierząt, wody, ściółki, nawozów naturalnych w rozumieniu przepisów o nawozach i nawożeniu i innych przedmiotów znajdujących się w miejscu, w którym wystąpiła choroba;
  - e) udostępnienia organom Inspekcji Weterynaryjnej zwierząt i zwłok zwierzęcych do badań i zabiegów weterynaryjnych, a także udzielania pomocy przy ich wykonywaniu;

- f) udzielania organom Inspekcji Weterynaryjnej oraz osobom działającym w imieniu tych organów wyjaśnień i podawania informacji, które mogą mieć znaczenie dla wykrycia choroby i źródeł zakażenia lub zapobiegania jej szerzeniu.
3. Powiatowy lekarz weterynarii po otrzymaniu zawiadomienia podejmuje niezwłocznie czynności w celu wykrycia lub wykluczenia choroby zakaźnej zwierząt podlegającej obowiązkowi zwalczania, a w szczególności:
- a) nakazuje posiadaczowi zwierząt sporządzenie i aktualizację spisu wszystkich zwierząt lub zwłok zwierzęcych;
  - b) ustala stan ilościowy produktów, w szczególności mięsa, mleka oraz środków żywienia zwierząt, ściółki i nawozów naturalnych w rozumieniu przepisów o nawozach i nawożeniu i innych przedmiotów znajdujących się w miejscu, w którym wystąpiła choroba, w zależności od choroby zakaźnej zwierząt;
  - c) przeprowadza dochodzenie epizootyczne;
  - d) przeprowadza badanie kliniczne zwierząt;
  - e) pobiera i wysyła próbki do badań laboratoryjnych.
4. W przypadku uzasadnionego podejrzenia choroby zakaźnej zwierząt lub jej stwierdzenia powiatowy lekarz weterynarii stosuje środki przewidziane dla zwalczania danej choroby, wskazane w szczególności w ustawie o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt oraz rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt akwakultury.

II. Czynności powiatowego lekarza weterynarii w przypadku stwierdzenia wystąpienia egzotycznej lub nieegzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury

1. W przypadku stwierdzenia wystąpienia egzotycznej lub nieegzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury w gospodarstwie lub na obszarze hodowli mięczaków, powiatowy lekarz weterynarii:
- a) uznaje to gospodarstwo lub ten obszar za skażone;
  - b) określa obszar zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby zakaźnej zwierząt akwakultury, obejmujący obszar ochronny i obszar nadzoru;
  - c) zakazuje odnowy populacji zwierząt wodnych i przemieszczania zwierząt akwakultury w obrębie obszaru zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby zakaźnej zwierząt akwakultury, a także do i z tego obszaru;
  - d) stosuje dodatkowe środki w celu zapobieżenia dalszemu rozprzestrzenianiu się tej choroby.
2. Zwierzęta akwakultury, które osiągnęły rozmiary handlowe i nie wykazują objawów klinicznych egzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury, mogą zostać odłowione lub zebrane pod nadzorem powiatowego lekarza weterynarii, z przeznaczeniem do spożycia przez ludzi lub dalszego przetwarzania przeprowadzanego w zakładach przetwórczych. Odlawianie, zbieranie i wprowadzanie do zakładów wysyłkowych lub zakładów oczyszczania, o których mowa w rozporządzeniu (WE) nr 853/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiającym szczegółowe przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego (Dz. Urz. UE L 139 z 30.04.2004); dalsze przetwarzanie tych zwierząt oraz działania związane z przygotowaniem tych zwierząt do spożycia przez ludzi, przeprowadza się w warunkach uniemożliwiających przenoszenie czynnika chorobotwórczego, wywołującego egzotyczną chorobę zakaźną zwierząt akwakultury.
- Zakłady wysyłkowe lub zakłady oczyszczania, lub inne zakłady prowadzące podobną działalność wyposaża się w system oczyszczania ścieków unieszkodliwiający czynnik chorobotwórczy

wywołujący egzotyczną chorobę zakaźną zwierząt akwakultury lub ścieki z tych zakładów oczyszcza się w taki sposób, aby zmniejszyć do dopuszczalnego poziomu ryzyko przeniesienia tego czynnika do wód naturalnych.

3. Martwe oraz żywe ryby wykazujące objawy kliniczne egzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury są usuwane i unieszkodliwiane pod nadzorem powiatowego lekarza weterynarii, w sposób określony w rozporządzeniu (WE) nr 1774/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 3 października 2002 r. ustanawiającym przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi (Dz. Urz. WE L 273 z 10.10.2002) , zgodnie z opisem zadań zawartym w planie gotowości zwalczania tej choroby.
4. Zwierzęta akwakultury, które nie osiągnęły rozmiarów handlowych i nie wykazują objawów klinicznych egzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury, są usuwane i unieszkodliwiane pod nadzorem powiatowego lekarza weterynarii, w sposób określony w rozporządzeniu nr 1774/2002, zgodnie z opisem zadań zawartym w planie gotowości zwalczania tej choroby oraz przy uwzględnieniu typu gospodarstw lub obszarów hodowli mięczaków i rodzaju produkcji prowadzonej w tych gospodarstwach lub na tych obszarach, a także ryzyka, jakie zwierzęta te stwarzają dla dalszego rozprzestrzeniania się tej choroby.
5. W przypadku stwierdzenia wystąpienia nieegzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury powiatowy lekarz weterynarii może zastosować tryb działania przewidziany w sytuacji stwierdzenia wystąpienia egzotycznej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury; dodatkowo opracowuje program zwalczania tej choroby.

III. Przesłanki umożliwiające uzyskanie odszkodowania, przyznanie oraz wysokość odszkodowania

1. Odszkodowanie ze środków budżetu państwa przysługuje gdy ryby słodkowodne zostały:
  - a) zabite lub poddane ubojowi z nakazu organów Inspekcji Weterynaryjnej albo
  - b) gdy takie zwierzęta padły w wyniku zastosowania zabiegów nakazanych przez organy Inspekcji Weterynaryjnej przy zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania.
(Art. 49 ust. 1 u.o.z.z.)
2. Odszkodowanie ze środków budżetu państwa nie przysługuje:
  - a) jeżeli posiadacz zwierzęcia nie zastosował się do obowiązków określonych w przepisach o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt lub obowiązków określonych w art. 42 ust. 1 pkt 1 lub w art. 43 ust. 1, lub obowiązków nałożonych na podstawie art. 44 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 46 ust. 3 oraz art. 47 ust. 1;
  - b) jeżeli posiadacz wprowadził do swojego gospodarstwa zwierzę:
    - o którym wiedział, że jest chore, zakażone lub podejrzane o zakażenie lub chorobę,
    - nieoznakowane lub bez paszportu zwierzęcia, jeżeli są one wymagane przepisami o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt,
    - z naruszeniem przepisów obowiązujących w tym zakresie;
  - c) za zwierzęta, o których mowa w ust. 1, oraz produkty pochodzenia zwierzęcego w rozumieniu przepisów o produktach pochodzenia zwierzęcego, jaja wylęgowe, pasze i sprzęt, o których mowa w ust. 5:
    - stanowiące własność podmiotów prowadzących działalność w zakresie:
      - ✓ określonym w art. 1 pkt 1 lit. a-c lub art. 4 ust. 3,

- ✓ obrotu produktami pochodzenia zwierzęcego, jajami wylęgowymi lub paszami,
  - ✓ uboju zwierząt lub produkcji mięsa w rozumieniu przepisów o produktach pochodzenia zwierzęcego
- przywiezione lub umieszczone na rynku z naruszeniem przepisów obowiązujących w tym zakresie.
(Art. 49 ust. 7 u.o.z.z.)
3. Decyzja w sprawie odszkodowania wydana przez powiatowego lekarza weterynarii jest ostateczna. Posiadacz zwierzęcia niezadowolony z wydanej decyzji może, w terminie miesiąca od dnia jej doręczenia, wnieść powództwo do sądu rejonowego.
(Art. 49 ust. 8 u.o.z.z.)
4. Wysokość odszkodowania.
Odszkodowanie przysługuje w wysokości wartości rynkowej zwierzęcia. Wartość rynkową zwierzęcia określa się na podstawie średniej z 3 kwot oszacowania przyjętych przez powiatowego lekarza weterynarii oraz 2 rzeczoznawców wyznaczonych przez tego lekarza z prowadzonej przez niego listy rzeczoznawców.
(Art. 49 ust. 2 i 3 u.o.z.z.)

IV. Inne rodzaje rekompensaty przewidziane w u.o.z.z. w przypadku niespełnienia przesłanek uprawniających do otrzymania odszkodowania

1. Nagroda ze środków budżetu państwa.
Osobom, którym nie przysługuje odszkodowanie, a które przyczyniły się do szybkiej likwidacji choroby zakaźnej, wojewódzki lekarz weterynarii, na wniosek powiatowego lekarza weterynarii, może przyznać nagrodę ze środków budżetu państwa.
(Art. 49 ust. 9 u.o.z.z.)
2. Zwrot faktycznie poniesionych wydatków.
Podmiotowi, który poniósł koszty związane z zabiciem lub ubojem zwierząt, transportowaniem zwierząt lub zwłok zwierzęcych albo unieszkodliwieniem zwłok zwierzęcych, wykonując zabiegi nakazane przez organy Inspekcji Weterynaryjnej przy zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania, przysługuje ze środków budżetu państwa zwrot faktycznie poniesionych wydatków.
(Art. 49 ust. 11 u.o.z.z.)
3. Zapomoga.
- a) Posiadaczowi zwierzęcia, który w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt, niezwłocznie zawiadomił o tym fakcie organ Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższy podmiot świadczący usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej, albo wójta (burmistrza, prezydenta miasta), przysługuje ze środków budżetu państwa zapomoga za zwierzę, które padło, zanim organ Inspekcji Weterynaryjnej otrzymał informację o zgłoszeniu, jeżeli stwierdził, że zwierzę padło z powodu zachorowania na chorobę zakaźną zwierząt podlegającą obowiązkowi zwalczania.
  - b) Wysokość zapomogi stanowi 2/3 wartości rynkowej zwierzęcia, przy czym wartość rynkową zwierzęcia określa się na podstawie średniej z 3 kwot oszacowania przyjętych przez powiatowego lekarza weterynarii oraz 2 rzeczoznawców wyznaczonych przez tego lekarza z prowadzonej przez niego listy rzeczoznawców.
(Art. 50 u.o.z.z.)

4. Ulgi podatkowe

5. Wsparcie z ANR i ARiMR

V. Co w przypadku, gdy poszkodowanemu nie przysługuje odszkodowanie, o którym mowa w art. 49 ust. 1 u.o.z.z.

1. Powództwo do sądu rejonowego

Art. 49 ust. 8 u.o.z.z.: „Decyzja w sprawie odszkodowania wydana przez powiatowego lekarza weterynarii jest ostateczna. Posiadacz zwierzęcia niezadowolony z tej decyzji może, w terminie miesiąca od dnia jej doręczenia, wnieść powództwo do sądu rejonowego.”

W uzasadnieniu projektu u.o.z.z. wskazano, że ustawa wprowadza możliwość wniesienia powództwa do sądu rejonowego przy każdej decyzji w sprawie odszkodowania, nie tylko z powodu niezadowolającej jego wysokości. A zatem od decyzji powiatowego lekarza weterynarii, poszkodowany może wnieść pozew do sądu o przyznanie odszkodowania bądź o przyznanie go w wyższej wysokości.

Powyższy przepis został niefortunnie skonstruowany – winien bowiem wskazywać na właściwość sądu powszechnego, a nie rejonowego (*aktualne brzmienie przepisu całkowicie pomija fakt, że spory o zapłatę kwoty przekraczającej 75.000 zł są rozpatrywane przez sąd okręgowy a nie rejonowy*).

Abstrahując jednakże od powyższego dokonajmy analizy poszczególnych przypadków.

- 1) W przypadku, gdy odszkodowanie zostało przyznane, a **poszkodowany kwestionuje jedynie wysokość szkody**, a co za tym idzie wysokość przyznanego odszkodowania, decyzja co do wniesienia powództwa jest uzależniona od dowodów, zgromadzonych przez poszkodowanego, potwierdzających wysokość poniesionej szkody.
- 2) Zupełnie inna sytuacja ma miejsce **gdy poszkodowanemu odmówiono przyznania odszkodowania w ogóle**. W tej sytuacji wyróżnić możemy 2 stany:
  - a) Strona uważa, że przysługuje jej odszkodowanie, o którym mowa w art. 49 ust. 1 i 2 u.o.z.z. z uwagi na spełnienie wymogów z art. 49 ust. 1 u.o.z.z., a organ odmawia przyznania jej odszkodowania – w procesie strona musi wykazać spełnienie się wymogów z art. 49 ust. 1 u.o.z.z.;
  - b) Strona uważa, że jej szkoda jest wynikiem naruszenia przez organy państwa ich obowiązków (*przy czym od razu należy zaznaczyć, że chodzi o inne przypadki niż określone w art. 49 ust. 1 u.o.z.z., a zatem chodzi o sytuacje, określone w art. 50 ust. 1 u.o.z.z.*)

„W przypadku uzasadnionego podejrzenia choroby zakaźnej zwierząt lub jej stwierdzenia powiatowy lekarz weterynarii stosuje środki przewidziane dla zwalczania danej choroby. Środki, zmierzające do zwalczania danej choroby organ podejmuje z urzędu, a regulacja cytowanej ustawy wskazuje, że czynności te mają charakter obligatoryjny. Zwalczanie chorób zakaźnych stanowi zatem ustawowy obowiązek lekarza weterynarii, który w tym celu podejmuje kroki wskazane w ustawie. Środki, jakie zastosować może organ administracji w celu zwalczania chorób zakaźnych zwierząt określa regulacja art. 44 ustawy. Przepis ten wskazuje katalog nakazów oraz zakazów, spośród których lekarz weterynarii obowiązany jest wybrać te, które w sposób adekwatny do rodzaju zwierząt i stwierdzonej choroby doprowadzą do jej zwalczania.” (*wyroki WSA w Gdańsku z 18 stycznia 2012 roku, II SA/Gd 810/11*).

W tym przypadku podstawę prawną stanowić będzie art. 417 k.c., zgodnie z którym za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechania przy wykonywaniu władzy publicznej

ponosi odpowiedzialność Skarb państwa lub jednostka samorządu terytorialnego lub inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa. A zatem w sytuacji, gdy Powiatowy Lekarz Weterynarii zaniedba swój obowiązek (*np. nie podejmie określonych czynności*) będzie zobowiązany do naprawienia szkody w majątku poszkodowanego.

Poszkodowany w w/w sytuacji mógłby domagać się także – na podstawie art. 49 ust. 11 u.o.z.z. zwrotu kosztów związanych z zabiciem lub ubojem zwierząt, transportowaniem zwierząt lub zwłok zwierzęcych albo unieszkodliwieniem zwłok zwierzęcych.” (ponieważ, gdyby organ podjął w jego sprawie działania w stosownym czasie, poszkodowany mógłby uzyskać zwrot w/w kosztów, ponieważ wykonywałby wtedy nakazy władz).

3) Strona uważa, że przepisy u.o.z.z. są niekonstytucyjne i chcąc zachować 1-miesięczny termin na złożenie powództwa, wnosi pozew do sądu, a zaraz potem wnosi o zawieszenie postępowania i jednocześnie podejmuje czynności w celu przeprowadzenia procedury uznania postanowień ustawy za niekonstytucyjne.

Jest to niezwykle długotrwały proces, o bardzo niepewnym efekcie. Ponadto samo ewentualne stwierdzenie niekonstytucyjności spowoduje uchylenie aktualnych przepisów, ale nie daje gwarancji, że ustawodawca uchwalając nowe brzmienie przepisów, nada im treść zgodną z oczekiwaniami hodowców ryb.

Niekonstytucyjności można by dopatrywać się w art. 49 ust. 8 u.o.z.z. (*„decyzja lekarza weterynarii jest ostateczna”*). Aktualne brzmienie przepisu zamyka bowiem poszkodowanemu możliwość poddania decyzji organowi wyższego stopnia (*a każdy ma konstytucyjne prawo do zbadania jego sprawy przez dwie instancje*).

Natomiast samo zakwestionowanie art. 49 ust. 8 u.o.z.z. nie spowoduje żadnych realnych skutków, ponieważ biorąc pod uwagę jednoznaczna treść przepisu art. 49 ust. 1 ustawy, szkoda w postaci zwierząt padłych z powodu choroby zakaźnej, a nie w wyniku interwencji władz sanitarnych czy weterynaryjnych nie jest szkodą rekompensowaną przez Skarb Państwa (*jak w przypadku szkody w postaci zwierząt zabitych lub poddanych ubojowi z nakażu organów Inspekcji Weterynaryjnej albo za takie zwierzęta padłe w wyniku zastosowania zabiegów nakazanych przez te organy*) i nawet organ odwoławczy (*którego wg aktualnych przepisów nie ma*) nie miałby możliwości wydać innej decyzji niż decyzja utrzymująca w mocy wcześniejszą decyzję powiatowego lekarza weterynarii.

Stąd konieczne byłoby zakwestionowanie art. 49 ust. 1 u.o.z.z. i to raczej na gruncie prawa wspólnotowego (po wyczerpaniu wszelkich możliwych środków odwoławczych, jakie przewiduje system państwa skarżonego). Natomiast trudno będzie odnaleźć w prawie wspólnotowym instytucję, przewidującą obowiązek wypłacania przez państwo odszkodowania za padnięcie zwierzęcia w wyniku choroby (*a zatem okoliczności, za którą nikt nie ponosi odpowiedzialności*).

VI. Rozwiązania na przyszłość

1. Nowelizacja przepisów – inicjatywa ustawodawcza.

Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje:

- Senatowi
- Prezydentowi RP
- Radzie Ministrów
- posłom, przy czym Regulamin Sejmu wymaga, by projekt był zgłoszony przez grupę 15 posłów lub poselską komisję sejmową
- grupie co najmniej 100 tysięcy obywateli (*obywatelska inicjatywa ustawodawcza*).

2. Zawieranie umów ubezpieczenia (*ubezpieczenie ryb od chorób*).